

ANTICKÉ PODSVĚTÍ A CHTONICKÁ BOŽSTVA

- do říše podsvětních stínů se podařilo zaživa proniknout a vrátit se zpět jen několika bájným hrdinům (héroům):
  - Heraklovi – do podsvětí se dostal s pomocí boha **Herma** tajným vstupem při plnění svého 12. úkolu (měl přivést **Kerbera** z podsvětí na zem, v Mykénách se ho však polekali, musel ho odvést zpět), osvobodil z podsvětí athénského krále **Thesea** (manžel **Faidry**)
  - Orfeovi – očaroval **Kerbera** svým zpěvem, když si šel pro milovanou **Eurydiku**
  - Aeneovi, Sisyfovi a některým dalším vyvoleným, jimž bohové dovolili vstoupit do podsvětí (**Kerbera** ukonejšili medovým koláčem)

Kerberos a Herakles

- podle Řeků věk hrdinů, jimž pomáhali bohové a kteří tvořili „mezičlánek“ mezi bohy a lidmi, skončil v 7. stol. př.n.l. (od 6. stol. Řekové lineárně počítali čas), jde tedy o konec doby mytické a mýtů
- život hrdinů měl pokračovat po jejich smrti těsně pod zemským povrchem (ne přímo v podsvětí), kde byli obdařeni kouzelnou mocí a mnozí z nich byli uctíváni podobně jako podsvětní božstva
- podle Homéra i Hésioda byl nejhlubším místem podsvětí **Tartaros**, mezi samotným podsvětím a Tartarem byla původně tak velká vzdálenost jako mezi nebem a zemí – časem však Tartaros a podsvětí splynuly v jednu podzemní říši zesnulých, které vládl nelítostný bůh **Hádes**

- podsvětí geografie:
  - podsvětím protéká 5 řek: Styx (řeka nenávisti naplněná jedem), Acheron (řeka nářku), Kokytos (řeka zármutku), Pyriphlegethon (ohnivá řeka), Lethe (její vody dávají zapomenout na vše pozemské)
  - na západě podsvětí se rozkládají Elysejská pole, kde pobývali duchové spravedlivých
  - vstup: buď na západě (západ Slunce) nebo v přírodních proláklínách a zvláště děsivých pozemských místech
  - v nejhlubší části byl Tartaros
    - leží tak hluboko pod zemí, jak vysoko je nebe nad zemí (železná kovádkina by ze zemského povrchu padala na její dno 9 dní a nocí)
    - existovalo i stejnojmenné božstvo – bůh věčné temnoty
    - Zeus tam uvrhl Titány, jsou tam uvězněni i největší hříšníci – viz Sisyfos, Tantalos, Ixion:

- **Sisyfos**: zakladatel města Korint, nejlistivější z lidí, důvod pobytu v tartaru – byl svědkem, jak Zeus svedl nymfu **Aiginu** a řekl o tom jejímu otci **Asopovi**; Zeus na něj za to poslal boha smrti **Tanata**, ale S. ho spoutal a zavřel do sklepa, takže všichni smrtelníci přestali umírat (podle jiné verze S. prozradil lidem tajemství božských mysterií); bohové poslali **Area**, aby Tanata vysvobodil; S. však smrt oklamal znovu – nařídil své ženě **Merope**, aby nechala jeho tělo nepohřbené a bez pohřebních darů, což Hádrovi a Persefoně dovolovalo takto zneuctěnému vrátit se na zem, potrestat viníka a přinutit ho k řádnému pohřbu; po návratu na svět se S. vrátil k běžnému životu a dožil se vysokého věku (podle některých mýtů byl zabit **Theseem**, když přepadl Attiku); po definitivní smrti mu božstva podsvětí připravila za jeho zpupnost trest – vyvalit na vysokou horu kámen, jenž se však vždy těsně před vrcholkem skutálí úplně dolů, takže S. musí všechno podstupovat znovu a znovu (viz „sisyfovská práce“ – tj. zbytečná / marná práce)

- **Tantalos**: syn Dia a Titánky Pluto („Bohatství“), s manželkou **Dione** měl syna **Pelopa** – byl tedy předkem rodu Pelopovců (ten proslul mnoha strašlivými skutky, jichž se jeho členové dopustili); T. byl tak oblíben bohy, že ho zvali k hostinám na Olymp, což u něj vyvolalo zpupnost; jsou 2 verze důvodu, proč ho bohové odsoudili do Tartaru: 1) pro bohy připravil hostinu z masa svého syna Pelopa (podvod odhalil **Zeus** a Pelopa oživil), 2) na hostině bohů, kam byl pozván, ukradl nektar a ambrosii a dal je svým přátelům; bohové ho potrestali tím, že ho hladového a žíznivého uvrhli do Tartaru v místo, kde stál až po bradu ve vodě, která vždy zmizela, jakmile se pokusil napít, a stál pod ovocným stromem, jehož větve uhnuly ve větru vždy, když se pokusil ovoce utrhnout (tzv. „Tantalova muka“)
- **Ixion**: první Řek, který zabil příbuzného – když jeho tchán přicházel na svatební hostinu (bral si jeho dceru Diu), připravil na něj past – aby mu nemusel dávat dary za jeho dceru – šlo o jámu s horkým uhlím, do které tchán spadl a uhořel v ní; v Tartaru byl vpleten do ohnivého kola, neustále se otáčejícího a koulejícího po obloze

Gustav Doré: *Plavba přes Styx*

- Hádes – tj. „Neviditelný“
  - nazýván též **Podsvětní Zeus** nebo **Pluton** (latinsky Pluto), tj. „Bohatý“, což poukazuje na plodivou sílu rašící ze země a též na nerostné poklady v ní ukryté
  - měl palác v **Erebu** (část podsvětí), kde vládl s Persefonou
  - jeho insignie jsou roh hojnosti (vládne podsvětí i veškerému bohatství v hlubinách země) a kouzelná přilba
  - zasvěcen mu byl strom cypřiš a květina narcis
  - coby oběti preferoval černé ovce, jeho kult byl však velmi slabý (obětníci při oběti odvraceli tvář)
  - nejstarší z Kronových synů
  - lidé se báli vyslovit jeho jméno, aby ho nepopudili (každý věděl, že se do jeho říše tak jako tak jednou dostane)
  - popisován jako odpudivý, pochmurný, stále zamračený bůh – přesto není nijak nepřátelský k lidem ani bohům

- neoblíben i mezi bohy, proto svou říši téměř neopouštěl, na olympské hostiny chodil jen zřídka (viz mezopotamská **Ereškigal**)
- neoblomný, nepohne jím žádná prosba, slib, oběť ani modlitba
- mělo se za to, že vyslovení jeho jména přináší neštěstí, proto se často označoval lichotivějším jménem Pluton
- viz mýtus o jeho únosu Persefony, jež se stala jeho podsvětní manželkou a spoluvládkyní
- měl milostný poměr s nymfou Minthou, kterou proměnil v mátu (řecky: minthé), a Okeánovnu Leuke proměnil v stříbrnou vrbu na břehu řeky Lethe, aby je uchránil před Persefoninou žárlivostí
- byl považován za neviditelného (od Kykolpů dostal čepici, která ho učinila neviditelným, když si ji nasadil na hlavu)

- jeho jméno se přeneslo na celou podsvětní říši:
„Odešel/la do Hádu.“, resp. *„...do domu Hádova.“*
- do „jeho domu“ směl vstoupit každý, nebylo z něj však návratu (viz výjimky hrdinů)
- H. (resp. smrt) svou kořist uchvacuje náhle – vznikla představa, že jezdí v rychlém voze taženém rychlým koňským spřežením
- i přes slabý kult měl chrám: v Hermioně (spolu s Persefonou a Demeter), dále měl množství svatyní v místech považovaných za vstupy do podsvětí
- uctíván byl zemědělci – zobrazován s rohem hojnosti v ruce nebo s žezlem, kterým vládne mrtvým stínům, ve druhé ruce často oráčské náčiní
- dochováno jen málo jeho vyobrazení, na některých mu leží u nohou **Kerberos**

Hádes

Hádes a Persefona

Hádes a Persefona

- duše zesnulých se do podsvětí dostávaly vchodem, který hlídal strážce podsvětí **Kerberos** (lat. Cerber)
  - stvůra se 3 psími hlavami a s mnoha hadími hlavami na hřbetu a ocasu (syn **Tyfona** a zmije-ženy **Echidny**)
  - jeho úkolem bylo, aby se mrtví nedostali ven z podsvětí a nepatříční živí dovnitř
  - duše doprovázel do podsvětí posel bohů **Hermes** (to on přivedl **Persefonu** z podsvětí zpět na zemi)
  - duše mrtvých přebývaly v podsvětí v podobě stínů
- **Charon** – syn boha věčné tmy **Ereba** a bohyně noci **Nyx** (resp. Nykty)
  - na své bárce převážel duše zesnulých přes podsvětní řeku Styx, sama **Styx** je bohyní této podsvětní řeky (dcera Titána **Okeana** a bohyně noci **Nyx**), obtéká celou říši mrtvých a je nepřekročitelnou hranicí podsvětí

- na druhý břeh převážel pouze ty, jimž se dostalo rituálního pohřbu a měli k zaplacení za převoz pod jazykem minci 1 obolos (nebylo to mnoho, spíš symbolický obnos), ostatní byli odsouzeni k bloudění na břehu řeky Styx
- v homérských textech se nevyskytuje (známe podobné božstvo z etruské mytologie: Charun)
- když byly duše přeplaveny, předstoupily k velkému soudu před 3 soudce mrtvých
- kéry – podsvětní démonky upírského vzhledu
  - černá křídla, dlouhé bílé zuby, pily krev zemřelých a raněných

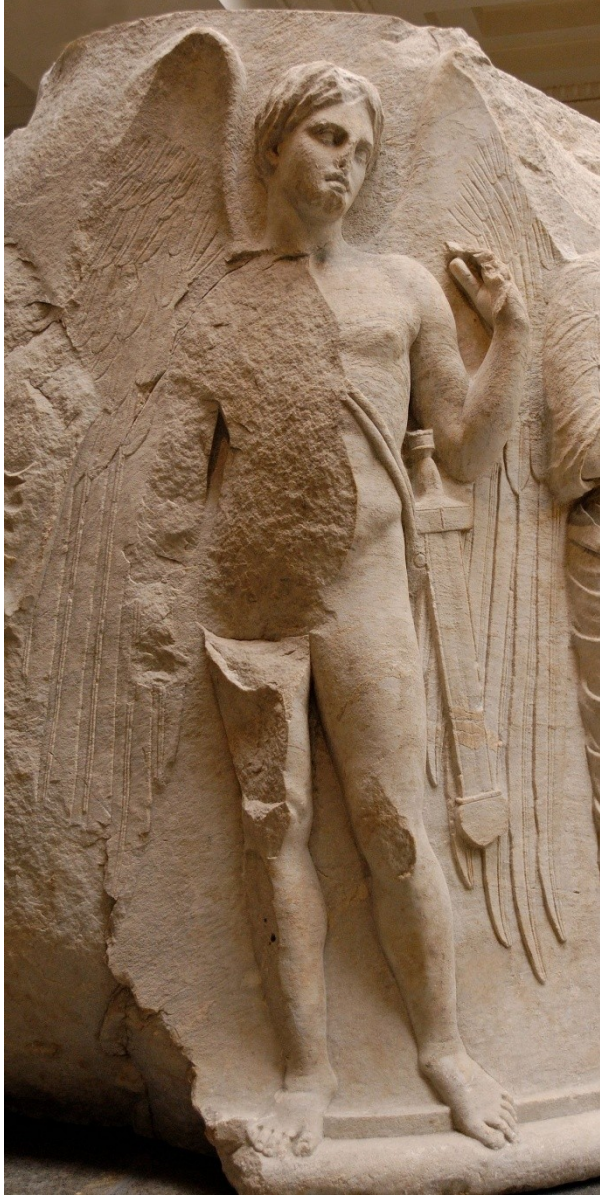
- **Hypnos**: bůh spánku, dvojče **Thanata** (Smrti), bratr **Léthy** (Zapomnění)
  - žije v podsvětí, k lidem je však přívětivý
  - lidi i bohy přemáhá ke spánku (jednou uspal i **Dia**, sveden prosbami **Héry**, která chtěla během jeho spánku zahubit na moři **Herakla**)
  - každou noc se svou matkou vychází z podsvětí a obchází tiše po zemi i po moři, zproštuje živé tvory starostí a sesílá lidem sny
  - zamiloval se do **Endymiona** a daroval mu spánek s otevřenýma očima, aby se mohl kochat jeho krásou i během toho, co E. spí
  - zobrazován jako mladík (výjimečně stařec) s křídly motýlími na spáncích nebo orlími na zádech, většinou nahý nebo v jemném rouchu, jak rozlívá z rohu nápoj (odvar z makovic)

Hypnos (vlevo s Theseem a Ariadnou)

- **Morfeus**: bůh snů, syn boha spánku Hypna
  - vyvolává sny, zjevuje se lidem ve spánku, dovedl na sebe vzít podobu jakéhokoli člověka
- **Thanatos**: bůh smrti, Hypnovo dvojče (byli syny bohyně noci **Nykty** a boha věčné temnoty **Tartara**)
  - měl černá mrazivá křídla a zhaslou pochodeň, neznal soucit ani slitování, koho uchvátil, byl ztracen
  - mezi lidmi vzbuzoval hrůzu (pro svůj zjev i mezi nesmrtelnými bohy)
  - přesto měl jen tzv. výkonnou moc (nikoli rozhodující – den smrti určoval osud **Moira / Moiry**), když nastal poslední den nějakého smrtelníka, bylo jeho povinností dostavit se k němu, vzít mu duši a odnést ji do podsvětí
  - jen jednou ho přemohl **Herakles** a jednou **Sisyfos**

Thanatos (vlevo), Moiry (vpravo)

- erinye / lítice (lat. furie) – narodily se z **Uranovy** krve (poté co mu Kronos uťal srpem přirození)
  - Hádovy služebnice, božstva starší generace než jsou olympští bohové
  - okřídlené démonky, ohyzdný obličej, oči podlité krví, místo vlasů kroutící se zmije, místo prstů ostré drápy (podle jiných zdrojů měly psí hlavu, opeřené tělo, netopýří křídla, v rukou kovem pobité metly či důtky)
  - pobývaly v hrobech a coby zlé svědomí pronásledovaly vrahy, kteří zabili někoho vlastní krve (viz např. **Orestes**), své oběti mučily často k smrti nebo k zešílení
  - **Athéna** osvobodila Oresta za cenu uklidnění erinyí udělením poct (v takovém rozpoložení se jim pak říkalo **Eumenidy**, tj. Laskavé), ani tak prý není radno nahlas vyslovovat jejich jméno

Klytaimestra probouzí spící erínye, vpravo motiv z vázy